

Καραβοκύρηδες και ναυμάχοι

Τα μεγάλα «θαλασσινά» σόγια των Σπετσών και η προσφορά τους

Ο Χατζηγιάννης Μέξης (1754–1844), πρόκριτος των Σπετσών, καραβοκύρης και πρωτομάχος στη νικηφόρα ναυμαχία των Σπετσών (Αρμάτα), τον Σεπτέμβριο του 1822. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Το ακρόπρωρο –με τη μορφή του Ποσειδώνα– της θρυλικής πολάκας «Ποσειδών» του Παύλου Χατζηναργύρου. Μουσείο Σπετσών.

Ο Παναγιώτης Μπότασης (1784–1824), υστερότοκος γιος του Νικολάου Μπόταση. Διετέλεσε αντιπρόεδρος του Νομοτελεστικού Σώματος, αξίωμα στο οποίο τον διεδέχθη ο αδελφός του, Γκίκας, μετά τον ξαφνικό του θάνατο.

Του Γιώργου Σταματίου

Δρος Φιλολογίας, ιστορικού

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ των Σπετσιωτών στον θαλάσσιο Αγώνα (1821–1829) υπήρξε αναμφισβήτητο έργο συλλογικό, παλλαϊκό. Η απόφαση για εξέγερση είχε εκκολληθεί στη συνείδηση ολόκληρου του σπετσιωτικού λαού, οι θυσίες ήταν κοινές, μοιρασμένο και το έπαθλο της νίκης και της δόξας. Παρά ταύτα, λόγω της διαστρωμάτωσης της κοινωνίας των Σπετσών, μιας κατ' εξοχήν ναυτικής κοινωνίας, σε πλούσιους

καραβοκύρηδες και σε απλούς ναυτικούς, η προσφορά στον Αγώνα είχε κι αυτή τη διαβάθμισή της, τις ποσοτικές αναλογίες της. Κάποιες οικογένειες των Σπετσών (οι Πρόκριτοι ή Οικοκυραίοι) προσέφεραν περισσότερα σε πλοία, χρήμα και πληρώματα καραβιών, συμμετείχαν πιο υπεύθυνα στο σχεδιασμό αλλά και στην εκτέλεση των επαναστατικών σχεδίων, εξεπροσώπησαν πιο ενεργά το νησί στην εκάστοτε Κεντρική Εξουσία, για να «εισπράξουν», φυσικά και τα περισσότερα από την απελευθερωμένη και οργα-

νωμένη σε ανεξάρτητο Κράτος πατρίδα (τιμές, αποζημιώσεις και κατάληψη θέσεων στην εκτελεστική και νομοθετική εξουσία). Οι σπετσιωτικές αυτές οικογένειες δεν ξεπερνούν τις είκοσι. Στην κορυφή στέκουν οι Μέξηδες και οι Μποτασαίοι. Τις δύο επόμενες θέσεις καταλαμβάνουν αξιολογικά, σύμφωνα με τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας, οι Κούτσηδες και οι Χατζηναργυραίοι. Για να ακολουθήσουν, χωρίς αξιολογική κατάταξη, μιας και η έρευνά μας δεν έχει επεκταθεί σε βάθος πέραν των τεσσά-

ρων πρώτων οικογενειών, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα με τους γιους της, η πολύκλαδη οικογένεια των Λαζάρου ή Ορλώφ, οι Μπουκουραίοι, οι Κυριακού ή Διομήδηδες, οι Λάμπροι ή Λεωνίδηδες, οι Γκίνηδες, οι Γουδήδες, οι Ανδρούτσοι, οι Μαλοκίνηδες και άλλοι.

Οι Μέξηδες

Ακρογωνιαίος λίθος της οικογένειας των Μέξηδων, κατά την προεπαναστατική περίοδο, ήταν ο Χα-

Συνέχεια στην 18η σελίδα

Η «Πλειάς» ή «Παλιά» και η πολάκα «Ποσειδών» του Παύλου Χατζηναργύρου. 1815. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Η ναβέτα «Αχιλλεύς» των Μποτασαίων. Υδατογραφία του Αντουάν Ρου. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Συνέχεια από την 17η σελίδα

τζηγιάννης Θεοδώρου Μέξης, ηπειρωτικής καταγωγής (1754-1844). Ως προς την οικονομική και κοινωνική σπουδαιότητά του «υπήρξεν ο Μέξης δια τας Σπέτσας, ό,τι ο Κουντουριώτης δια την Υδραν... υπήρξεν ομολογουμένως η ψυχή της νήσου...» όπως παρατηρεί ο Σπετσιώτης βυζαντινολόγος Γ. Σωτηρίου. Ο Χατζηγιάννης Μέξης είχε και νεότερο αδελφό, τον Θεοδωράκη Μέξη, πλούσιο, έντιμο και σημαίνοντα, χωρίς ωστόσο τις αρχηγικές ικανότητες του πανίσχυρου αδελφού του.

Όντας πολύτεκνος (είχε τέσσερις γιους και πέντε θυγατέρες) κατάφερε με μια σειρά επιγαμιών να συγγενεύσει με τις πλουσιότερες και ισχυρότερες οικογένειες των Σπετσών, να απλώσει βαθιά τις ρίζες του στην «αριστοκρατική» κυρίως μερίδα του νησιού και να το διαφεντέψει κατά διαστήματα (το 1820 διορίστηκε με σουλτανικό φερμάνι ναζίρ, δηλ. προεξάρχων και επόπτης των Προκρίτων). Ιδιαίτερα πρέπει να εξάρουμε την επιγαμία του Χατζηγιάννη Μέξη με την Μπουμπουλίνα (μέσω του γιου του, Νικόλαου) η οποία τον επηρέαζε αρνητικά στις σχέσεις του κυρίως με τους Μποτασαίους, την άλλη μεγάλη και «αντίπαλη» πατριαρχική οικογένεια του νησιού.

Ο Χατζηγιάννης Μέξης είχε τέσσερα πλοία, τα οποία «κατετάσσοντο εις την πρώτην τάξιν των πλοίων του ελληνικού στόλου...»: τον «Θεμιστοκλή» μπρίκι 460 τόννων (έτος ναυπήγησης 1820), τον «Λεωνίδα» μπρίκι 300 τόννων (1816), τον «Επαμεινώνδα» μπρίκι 377 τόννων (1817) με πλοίαρχο το γιο του Νικόλαο και τον «Περικλή» ή «Αγιο Νικόλαο» μπρίκι 307,38 τόννων. Κατά το συνήθειο της εποχής, ήταν μεριδιούχος και σε πλοία άλλων Σπετσιωτών караβοκύρηδων, συνεργάστηκε δε και με τον Τσάκωνα εφοπλιστή Χατζηπαναγιώτη - Πολίτη.

Ο Χατζηγιάννης Μέξης, κατά τον βιογράφο του Βασ. Μ. Μέξη («Οίκος Μέξη») προσέφερε στον Αγώνα, εκτός από τα πλοία του που προαναφέραμε, το υπέρογο ποσό των 735.360 χρυσών δρχ., για τη συντήρηση, επάνδρωση και κίνησή τους. Τόσο περίπου ήταν και το ποσό (782.639 χρυσές δρχ.) με το οποίο αποτιμήθηκε η ολική προσφορά των Μέξηδων στον επίσημο πίνακα των ναυτικών αποζημιώσεων που συνέταξε το Υπουργείο Οικονομικών, στις 10 Ιουλίου 1856.

Στον καθαρά αγωνιστικό τομέα, η οικογένεια Μέξη δεν ανέδειξε τον διακεκριμένο επί ηρωισμό ναυμάχο, όπως άλλες φαμίλιες Σπετσιωτών караβοκύρηδων. Ωστόσο, όταν χρειάστηκε να επιδειχθεί γενναϊότητα και αυταπάρνηση, ιδιαίτερα κατά την προσβολή του νησιού από τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο (8 Σεπτ. 1822) ο ίδιος ο γηραιός γενάρχης με τους γιους του και τους γαμπρούς του υπερασπίστηκε τη γενέτειρα χωρίς να λογαριάσει τη ζωή του. Για την πράξη του αυτή παρασημοφορήθηκε από τον ίδιο το νεαρό βασιλιά Οθωνα, στις Σπέτσες, λίγο πριν από το θάνατό του.

Ο Χατζηγιάννης Μέξης (αλλά και ο αδελφός του Θεοδωράκης) συμ-

Ο Σπετσιώτης караβοκύρης και ναυμάχος Ιωάννης Γ. Κούτσας.

μετέσχε σε επιτροπές (εφορίες) διαχείρισης των Κοινών (μαζί με τον Παναγιώτη Μπόταση, τον Γεωργάκη Κούτση και τον Ανδρέα Χατζηναργύρου) ή εστάλη ως παραστάτης του νησιού σε διάφορες εθνοσυνελεύσεις. Από τους τέσσερις γιους του, ο πρωτότοκος Θεόδωρος έλαβε μέρος στον κατά θάλασσα αγώνα (στα χέρια του χάθηκε το νεότευκτο «Θεμιστοκλής», στις 30 Σεπτ. 1821, σώθηκε μονάχα το καταπληκτικό ακρόπρωρό του), ο δευτερότοκος Νικόλαος διέπρεψε στον πολιτικό κυρίως αγώνα (πληρεξούσιος των Σπετσών σε τρεις εθνοσυνελεύσεις), ενώ μετά την απελευθέρωση χρημάτισε διαδοχικά δήμαρχος Σπετσών, γερουσιαστής επί έξι συνεχείς περιόδους, υπουργός Ναυτικών κ.ά., ο τριτότοκος Παναγιώτης υπήρξε ένας μέτριος πλοιοκτήτης και ο υστερότοκος Γεώργιος (1810-1837), στα λίγα χρόνια της ζωής του, πρόλαβε να νυμφευθεί την κόρη

Το σπίτι του Παν. Μπόταση, άριστα διατηρημένο σήμερα, στην περιοχή Ευαγγελίστριας των Σπετσών.

Ο Σπετσιώτης караβοκύρης και ναυμάχος Παύλος Χατζηναργύρου (φωτ. αρχείο Α.Κ.Σ.Σ.).

του Γεώργιου Κουντουριώτη, προέδρου της Εκτελεστικής Επιτροπής κατά την Επανάσταση.

Οι Μποτασαίοι

Γενάρχης των Μποτασαίων ήταν ο Νικόλαος Μπόταση, που γεννήθηκε στο Κρανίδι, αλλά ανδρώθηκε στις Σπέτσες. Οι τρεις γιοι του, ο πρωτότοκος Γκίκας (1766-1831), ο δευτερότοκος Αναγνώστης ή Δημήτριος (1782-1819) και ο υστερότοκος Παναγιώτης (1784-1824), έτσι καθώς τους έδενε η αδελφική αγάπη, η σύμπνοια και η συνεργασία στο ναυτιλιακό τομέα (είχαν συγκροτήσει μια υποτυπώδη εταιρεία) αποτελούσαν τη σπονδυλική στήλη των Μποτασαίων στα χρόνια πριν από την Επανάσταση, αλλά και κατά τη διάρκειά της, που, ως εκπρόσωποι των λαϊκότερων στρωμάτων, αντιπατάσσονταν οικονομικά, κοινωνικά και παραταξιακά προς τους

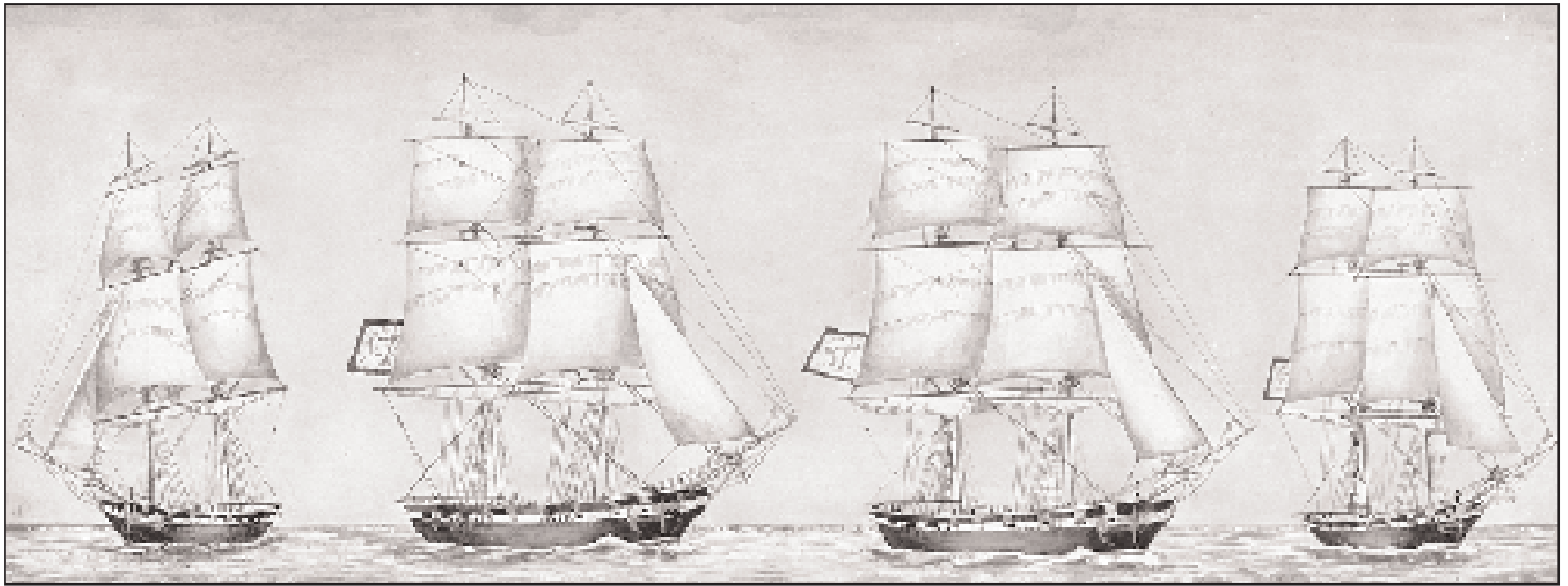
Μέξηδες, αλλά και προς τη συμπεθέρα των τελευταίων, Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα.

Ο Γκίκας Μπότασης απέκτησε δυο γιους, τον Νικόλαο (1792-1842) και τον Θεοδόση (-1836) που διέπρεψαν στον εθνοκαπελευθερωτικό Αγώνα. Ο Νικόλαος μάλιστα έκανε και λαμπρή πολιτική καριέρα, ως σύμβουλος Επικρατείας, υπουργός Οικονομικών κ.λπ.

Ο Παν. Μπότασης, ο δημοφιλέστερος των Μποτασαίων, θα φθάσει ως το αξίωμα του αντιπροέδρου του Νομοτελεστικού Σώματος (3 Σεπτ. - 29 Οκτ. 1824), θα πεθάνει όμως αιφνιδιαστικά (κηδεύτηκε στο Ναύπλιο εν μέσω παλλαϊκού πένθους) και θα τον διαδεχθεί στο αξίωμά του ο αδελφός του Γκίκας. Όσο για τον Αναγνώστη θα εκδημήσει κι αυτός σε νεαρή ηλικία, αφήνοντας πίσω του ένα γιο, το Νικόλαο (1805-1867), που ασχολήθηκε με τα κοινά (βουλευτής το 1853 και αντιπρόεδρος της Βουλής), καθώς και ένα θαυμάσιο αρχοντικό στις Σπέτσες (περιοχή Ευαγγελίστριας).

Οι Μποτασαίοι είχαν δύο μονάχα πλοία, από τα μεγαλύτερα όμως και τα καλύτερα των Σπετσών, αλλά και ολόκληρης της ναυτικής υπόδουλης Ελλάδας: δύο θρυλικά ιστιοφόρα αξίας 40.970 ισπανικών ταλήρων, τη ναβέττα «Αχιλλεύς» (ναυπηγήθηκε το 1812 και είχε μήκος τρόπιδος 38 πήχεις) και την γκαβάρια «Διομήδης», 460 τόννων (μήκος τρόπιδος 36 πήχεις) που κυβερνούσαν τα ίδια τα παιδιά τους. Παράλληλα διέθεταν «μερίδες» (μετοχές) και σε άλλα δώδεκα σπετσιώτικα πλοία, συνολικής αξίας 73.436 ισπανικών ταλήρων (περίπου μισό εκατομμύριο χρυσές δρχ.). Είχαν προκρίνει αυτόν τον τρόπο εφοπλιστικής δραστηριότητας για να μη ζημιώνονται ποτέ σε περίπτωση ναυαγίου κάποιου από τα πλοία τους.

Οι Μποτασαίοι σύμφωνα με τους υπολογισμούς του βιογράφου τους

Τα ιστιοφόρα του Χατζηγιάννη Μέξη «Περικλής», «Θεμιστοκλής», «Επαμεινώνδας», «Λεωνίδας». Υδατογραφία. Μουσείο Σπετσών. Δωρεά Α. Ντάβαρη – Κ. Αλεξίου.

Αναστ. Ν. Γούδα («Βίοι Παράλληλοι») δαπάνησαν για τις ανάγκες του Αγώνα σύνολο προσφοράς σε χρήμα (χωρίς να υπολογίζουμε την αξία των πλοίων): 61.861 ισπανικά τάληρα ή 371.166 χρυσές δρχ. (1 ισπανικό τάληρο = 6 χρυσές δρχ.).

Οι Κούτσηδες

Οι απαρχές της οικογένειας Κούτση βυθίζονται στο σκοτάδι. Πάντως οι Κούτσηδες του 18ου αι. κατάγονταν από το Κούτσι της Αργολίδας και πέρασαν στο νησί μετά την οριστική κατάκτηση της Πελοποννήσου από τους Τούρκους (1715 και εξής). Γενάρχης των Κούτσηδων είναι ο Ιωάννης Κούτσης (ή Κούτζης), ιδιοκτήτης ιστιοφόρων. Γιοι του ο Χριστόδουλος και Γεωργιάκης Κούτσης (υπήρξε και τρίτος γιος, ο Αναγνώστης, ιστορικά άσημος) που όταν ξέσπασε η Επανάσταση, ήσαν συμπλοιοκτήτες με τα αρσενικά παιδιά τους των παρακάτω πλοίων: «Σαραμώνης», μπρίκι μήκους τρόπιδος 33 πήχων, «Ηρακλής», τρικάταρτο μήκους τρόπιδος 35 πήχων, από τα μεγαλύτερα και στερεότερα ιστιοφόρα των Σπετσών (ναυπηγήθηκε στις Σπέτσες το 1815) και «Θεμιστοκλής», μπρίκι μήκους τρόπιδος 33 πήχων (1818).

Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης ναυπηγήθηκαν άλλα τρία κουτσέικα, η βρικογολέτα «Ασπασία», μήκους τρόπιδος 28 πήχων (1822), η βρικογολέτα «Αμερικάνα» και η βρικογολέτα «Ευτέρπη». Ετσι γίνονταν πάντα με τους Κούτσηδες και πριν από την Επανάσταση και μετά. Σε όλες τις φάσεις της ανοδικής εφοπλιστικής τους πορείας (ως τις αρχές του Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου) διέθεταν πολλά και καλά πλοία –ιστιοφόρα ως το 1890 περίπου και ατμόπλοια κατόπι– και τα εκμεταλλεύονταν συνεταιριστικά.

Η συμβολή των Κούτσηδων στην απελευθέρωση του Γένους είναι ιδιαίτερα σημαντική. Με τα δύο μεγάλα πλοία τους, τον «Ηρακλή» (βασικός πλοιοκτήτης ο Χριστ. Κούτσης και πλοίαρχος ο γιος του Ιωάννης) και τον «Θεμιστοκλή» (βασικός ιδιοκτήτης ο Γεωργιάκης Κούτσης και πλοίαρχος ο γιος του Ιωάννης, ο σκληροτράχηλος ναυμά-

χος και μετέπειτα τρανός πλοιοκτήτης) πήραν μέρος σε όλες σχεδόν τις θαλάσσιες εξορμήσεις της σπετσιωτικής μοίρας όπου κυριολεκτικά καράβια, πλοίαρχοι και πληρώματα διέπρεψαν.

Στο διάστημα που οι γιοι των Κούτσηδων πολεμούσαν τον Τούρκο κατακτητή, οι γονείς τους ανελάμβαναν, ύστερα από εντολή των Προκρίτων του νησιού, διάφορες αρμοδιότητες στους διοικητικούς και εφορευτικούς τομείς της Κοινότητας των Σπετσών και τις διεκπεραίωναν με επιτυχία. Ο Χριστόδ. Κούτσης, π.χ., εξεπροσώπησε το νησί στην Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου, και ο Γεωργιάκης Κούτσης διορίστηκε μέλος σε διάφορες επιτροπές και κυρίως στην οκταμελή Εφορία που είχαν εκλέξει οι Σπετσιώτες, «διά να

διοργανίζουν κάθε πολιτικόν μας συμφέρον...» (29 Απριλίου 1821).

Οι Χατζηαναργυραίοι

Οι Αναργυραίοι ή Χατζηαναργυραίοι συνέθεταν κατά τους προεπαναστατικούς, επαναστατικούς και μετεπαναστατικούς χρόνους μια διακεκριμένη οικογένεια караβοκύρηδων. Ο γενάρχης του σπετσιωτικού κλάδου Ανάργυρος ή Χατζηανάργυρος του Παύλου έβαλε γεράτα εφοπλιστικά θεμέλια της φαμίλιας στα τέλη του 18ου αι. Ηταν ιδιοκτήτης πέντε ιστιοφόρων από τα οποία ξεχώριζε η «Πλειάς» ή «Παλιά» (ναυπηγήθηκε το 1797 στις Σπέτσες από ξυλεία του νησιού, είχε μήκος τρόπιδος 29 πήχεις και χωρητικότητα 254 τόνων). Επίσης χρημάτισε ζα-

μπίτης του νησιού, το 1814, δηλ. εκπρόσωπος των Προκρίτων προς την Υψηλή Πύλη, με αυξημένα διοικητικά και αστυνομικά καθήκοντα.

Μετά το θάνατό του (1814) οι τρεις γιοι του, ο πρωτότοκος Αναγνώστης, ο δευτερότοκος Παύλος και ο τρίτος κατά σειρά ηλικίας Ανδρέας (υπήρχε και υστερότοκος γιος, ο Νικόλαος, αλλά πέθανε ενωρίς), δεν περιορίστηκαν στην εκμετάλλευση των κληρονομημένων πλοίων αλλά «έκτισαν» κι άλλα μεγαλύτερα και στερεότερα (στο διάστημα της ναυτιλιακής ακμής του νησιού, 1798 – 1820). Ο Αναγνώστης ναυπηγεί (1817) τον «Ηρακλή», μήκους τρόπιδος 36 πήχων, από τα μεγαλύτερα ιστιοφόρα των Σπετσών, ο Παύλος τη θρυλική πολάκα «Ποσειδών» (ναυπηγήθηκε το 1814, είχε μήκος τρόπιδος 37 πήχεις και έφερε 18 κανόνια) και ο Ανδρέας τον «Περικλή», το «ωραίο πλοίο», όπως το έλεγαν οι Σπετσιώτες (έτος ναυπήγησης το 1820, μήκος τρόπιδος: 34 πήχεις και χωρητικότητα 380 τόνων). Ο τρεις αδελφοί Χατζηανάργυροι ήσαν μεριδιούχοι και σε άλλα σπετσιωτικά πλοία

Με τα πλοία τους οι Χατζηαναργυραίοι συνέπραξαν στον Αγώνα. Ξέχωρα διέπρεψαν ο γενναίος ναυμάχος Παύλος Χατζηαναργύρου και ο μεγάλος γιος του Αναγνώστη, ο ηρωικός Ανάργυρος. Ενώ ο Ανδρέας Χατζηαναργύρου (αλλά και ο Αναγνώστης) ανέπτυξε διοικητική και εφορευτική δραστηριότητα, εκπροσωπώντας το νησί σε διάφορες Εθνοσυνελεύσεις και Επιτροπές, όπως στην εννεαμελή «Διοικητική Επιτροπή» (1826) που είχε επωμισθεί την τεράστια ευθύνη να σώσει την Επανάσταση που κινδύνευε.

Μετά την απελευθέρωση οι Χατζηαναργυραίοι είχαν απολέσει, όπως όλοι σχεδόν οι Σπετσιώτες караβοκύρηδες, το μισό της ναυτικής τους δύναμης. Προσπάθησαν ωστόσο και κατάφεραν να ορθοποδίσουν ναυτεμπορικά, ύστερα μάλιστα από τη μικρή οικονομική ενίσχυση του Καποδίστρια και τις αποζημιώσεις των ετών 1853–1858, από το Υπουργείο των Οικονομικών. Ναυπήγησαν νέα καράβια, αλλά δεν άντεξαν στον ανταγωνισμό της ατμοπλοίας και καταποντίστηκαν εφοπλιστικά.

Η βρικογολέτα «Ασπασία» ή «Ερμαφρόδιτος» –ονομάστηκε έτσι επειδή δεν ήταν αμιγής τύπος σκάφους– ιδιοκτησίας των Κούτσηδων. Εμφανίστηκε στο αγωνιστικό προσκήνιο το 1826 (φωτ. αρχείο Γ. Σταματίου).